

VLIV PROSTOROVĚ DIFERENCIOVANÝCH CHARAKTERISTIK OKRESŮ NA ROZVOJ REGIONU NUTS II STŘEDNÍ ČECHY V KONTEXTU ZAHRNUTÍ ČR DO EU

SPATIAL DIFFERENTIATE DISTRICT CHARACTERISTICS AND THEIR INFLUENCE ON REGION NUTS II CENTRAL BOHEMIA DEVELOPMENT IN CONTEXT OF CR INCLUSION INTO EU- STRUCTURES

Vlasta Mlejnecká, Lukáš Kříž

Abstrakt

Článek se zabývá vybranými charakteristikami okresů a jejich vlivem na rozvoj regionu NUTS II Střední Čechy (NUTS III Středočeský kraj). Stručnému přiblížení je podroben i kraj samotný. Stěžejními dokumenty, ze kterých článek čerpá, je Program rozvoje územního obvodu Středočeského kraje a HRDP.

Specifickým přínosem práce je posouzení výhod a nevýhod plynoucích z kyvadlové migrace ekonomicky aktivního obyvatelstva Středočeského kraje pro jeho další rozvoj. Což na jedné straně znamená posílení zejména hospodářské soběstačnosti (výkonu) oblastí a lokalit kraje a z něj plynoucích pozitivních externalit takového rozvoje. Na straně druhé jde o potenciální ztrátu podpor z fondů EU při překročení stanovených limitů hospodářského výkonu (HDP) kraje pro jejich poskytování.

Abstract

The article is concerned with selected aspects of districts and their influence on the development in the region NUTS II Central Bohemia (NUTS III Central Bohemian Region). The region Central Bohemia is briefly described too. The article extracts from pivotal documents like the Territorial Development Programme of Central Bohemian Region and HRDP.

Specific work gain is the examination of advantages and disadvantages which are for next development ensued from pendulum migration of economic active Central Bohemina Region inhabitants. On the one hand, it means the strengthening especial of economic self sufficiency (output) of region districts and territories and from it arrised positive externalities of such a development, and, on the other hand, the potencial lost of the EU-funds subsidies by overcoming of the rating limits of economic output (GDP) of the region.

Klíčová slova

NUTS II Střední Čechy, okres, kyvadlová migrace, fondy EU

Key words

NUTS II Central Bohemia, district, backward migration, EU funds

Úvod

Současný český venkov prochází obdobím plným změn, které jej ve své sociální i fyzické podobě zasahují viditelněji a citelněji než se tomu děje ve městech. Od roku 1989 zasáhly venkovské prostředí vlny dekolaktivizace a restitucí, větší či menší pohyby demografické struktury, zásadní proměna venkovského hospodářství a jeho potenciálu atd.

Současně je venkov vystaven vlivu minulosti a její více či méně zavazující tradice, ať už v podobě předválečné éry sedláctví, malorolnictví, typických řemesel, nebo v podobě venkova kolektivizovaného, společensky a kulturně nivelizovaného.

Mezi jevy, které procházejí životem obyvatel venkova je již od konce 19. století pravidelná dojíždka za prací, studiem, službami apod. Cílem těchto výjezdů jsou v drtivé většině případy městské aglomerace, města, která plní funkci správních, hospodářských, vzdělávacích a obchodních center. Příčinou praktikování kyvadlové migrace venkovany je tedy absence zdrojů potřebných k uspokojení výše zmíněných potřeb v místě bydliště migranta.

Vybudování dostatečného sociálního a ekonomického zázemí v lokalitě, resp. v místě bydliště migranta by další kyvadlové migraci minimálně v dnešní masové podobě zabránil. Na vybudovanou sociálně-ekonomickou „infrastrukturu“ lokalit se již přirozeně může navázat i vlastní specifická kultura. Tímto způsobem lze nahlížet na vyvážený regionální rozvoj v měřítku lokality. Jak patrně jsou každodenní dojíždky „za ...“ z pohledu perspektivně rozvinutého regionu/lokality jistým patologickým projevem poukazujícím na strukturálně specifikovanou nedostatečnost lokality.

Za paradox současné doby¹ může být považován stav, kdy byl a je rozvoj regionů podporován z fondů tuzemských i z převstupních fondů EU a současně jsou regionální nerovnováhy stejnými nebo jinými přímo určenými fondy podporovány. Velmi obdobně jsou tedy podporovány aktivity vedoucí k rozvoji i aktivity vedoucí ke konzervaci stávajícího stavu. Rozvoj socio-ekonomické soběstačnosti lokality, tak může oblast připravit o zdroj jistých příjmů z externích, třetích zdrojů. Vše je samozřejmě otázkou preferencí vize regionální politiky ČR a EU i koncepčního směřování rozvoje regionů jejich samosprávou.

Cíl

V článku jsou reflektovány elementární charakteristiky zaměstnanosti, odměňování, dojíždky za prací a studiem, ekonomických subjektů a demografie na území Středočeského kraje, který je zároveň NUTS III i NUTS II. Cílem je na základě srovnání dispozic, tj. elementárních charakteristik (viz výše) jednotlivých okresů kraje odhalit explicitní možné důvody praktikování kyvadlové migrace obyvateli venkova. Současně jsou reflektovány a do diskuse zapojeny výsledky sociálně – ekonomické analýzy kraje obsažené v Programu rozvoje územního obvodu Středočeského kraje (PRK). Spojení obou pohledů, které se do jisté míry překrývají deklaruje stav a perspektivu v úvodu zmiňovaného sociálně – ekonomického potenciálu regionu.

Metodika

Příspěvek je zpracován na základě statistik ČSÚ, obsahu dokumentů PRK a HRDP (Horizontal Rural Development Plan). Současně je v práci promítnuta individuální zkušenost autorů s problematikou kyvadlové migrace venkovských obyvatel (LK) a s aspekty regionálního rozvoje kraje v praxi (VM). Zkušenosti využité při zpracování článku jsou nejen teoretické či praktické „exogenní“, ale i žité, „endogenní“. Základem metodického přístupu je tedy analytické a posléze syntetické posouzení problematiky vzešlé z výsledků studia dokumentů.

¹ míněno předvstupní období ČR do EU

Výsledky

Středočeský kraj je územně nejrozsáhlejší a čtvrtý nejlidnatější kraj České republiky. Svou polohou i značnou územní různorodostí patří k nejnejednoznačnějším územním krajovým celkům. Obdobně nejednoznačný musí být i přístup, jak jednotlivé oblasti v jeho správě pojímat a hodnotit.

Obr. č. 1 Středočeský kraj

Okresy ve Středočeském kraji (PRK)

Faktorem, který významně ovlivňuje život Středočeského kraje je fakt, že ve středu kraje je kraj další, ojedinělý a specifický. Jde o městskou aglomeraci hlavního města Prahy. Ta je mocným centrem života ekonomického, sociálního, správního a kulturního. Bezprostřední blízkost Prahy do značné míry determinuje život obyvatel okresů Středočeského kraje. Z hlediska analýzy okresů (PRK) jsou nejvíce „pohlcný“ Prahou oba metropolitní okresy. Praha-západ je však v daleko větší míře vázána ve všech sledovaných ukazatelích na hlavní město než Praha-východ.

Poloha kraje významně ovlivňuje jeho **ekonomickou charakteristiku**. Úzká vazba s hlavním městem, sbíhající se k Praze dopravní síť, činí polohu kraje mimořádně výhodnou. Naopak zřejmá je nevyváženost vztahu Prahy, jakožto metropole celorepublikového významu a Středních Čech, které jsou v podstatě periferií Prahy. Tato skutečnost stejně jako absence krajského města jako správního centra regionu do určité míry limituje rozvoj kraje. Pražská středočeská aglomerace, tvoří zázemí hlavního města, je totiž pro Prahu významným zdrojem pracovních sil, doplňuje pražský průmysl, zásobuje Prahu potravinami, poskytuje Praze svůj rekreační potenciál atd.

Poloha kraje ovlivnila ve druhé polovině 90. let také nepříznivý **demografický vývoj** v kraji. Zatímco úbytek obyvatelstva přirozenou měnou trvá již více než 20 let, neboť v kraji je nízká porodnost a poměrně vysoká úmrtnost daná věkovou strukturou populace, migrační saldo prošlo v posledních letech výraznou změnou. Kraj má tak vysokou imigraci, že celkový počet obyvatel začal vzrůstat. Tento jev je dán hlavně výstavbou satelitních obytných celků v okolí Prahy.

Pro Středočeský kraj je charakteristická rozvinutá zemědělská i průmyslová výroba. **Zemědělská výroba** těží z vynikajících přírodních podmínek v severovýchodní části kraje, kraj vyniká hlavně rostlinnou výrobou, pěstováním pšenice, ječmene, cukrovky, v příměstských částech pěstováním ovoce, zeleniny a květin. Nutno říci, že nejdůležitějším sektorem ve Středočeském kraji zůstává **průmysl**, kdy Škoda Mladá Boleslav a některé další podniky nabývají celostátního významu.

Při srovnání zemědělství a průmyslu, je nutno konstatovat, že Středočeský kraj vykazuje v zemědělství a průmyslu vyšší podíl zaměstnanců než je republikový průměr. Za výrazně zemědělské okresy se považuje Kutná Hora, Benešov, Rakovník, Příbram a Nymburk, naopak nejvíce průmyslovými okresy z hlediska zaměstnanecké struktury jsou Mladá Boleslav, Beroun a Mělník.

Co se týká venkova je Středočeský kraj charakteristický vysokým podílem obcí do 2000 obyvatel, ve kterých žije přes 40% obyvatelstva. V celorepublikovém srovnání je Středočeský kraj charakteristický nižší zalidněností některých okresů a lokalit, vyšší rozlohou zemědělské půdy, vyšším procentem zornění a vyšším počtem zaměstnanců v zemědělství. Z celkového počtu pracovníků v zemědělství je více než polovina zaměstnanců, čtvrtina členů zemědělských družstev a přes desetinu tvoří soukromníci.

Při porovnání obyvatelstva Středočeského kraje bylo shledáno, že obyvatelé kraje jsou v průměru „starší“ než obyvatelstvo České republiky. Výrazně „mladším“ regionem je Mělnicko a Praha-západ, a to díky vysoce kladnému migračnímu saldu způsobenému stěhování do této lokality. Menší kvantitativní úroveň vzdělání v porovnání s celorepublikovým průměrem a zároveň i nižší mzdovou úroveň kromě obou metropolitních okresů a okresu Příbram mají obyvatelé Středočeského kraje.

Tab. č. 1 Vybrané charakteristiky okresů

Region	Počet obyvatel		Hustota zalidnění obyv. /km ²	Nezaměstnanost	Prům. evidenční počet zaměstnanců		% vyjíždějících mimo obec trvalého pobytu *)	ES v zemědělství z celkového počtu (v %)	Průměrná hrubá měsíční mzda (v Kč)
	celkem	% ve SK			celkem	z toho v zemědělství			
Benešov	93 588	8,3	61,4	3,5	25 299	3 148	41,6	8,1	13 155
Beroun	76 182	6,7	115,1	4,8	21 549	835	53,0	5,6	14 881
Kladno	151 355	13,4	218,9	9,5	33 844	908	46,6	4,1	15 668
Kolín	96 279	8,5	113,8	9,7	23 538	1 111	46,2	6,4	13 616
Kutná Hora	73 910	6,6	80,6	11,3	18 825	2 535	39,7	7,1	14 272
Mělník	95 317	8,4	133,8	7	25 104	923	42,9	7,3	15 253
Mladá Boleslav	115 003	10,2	108,7	4	46 940	2 093	41,6	3,8	17 549
Nymburk	84 574	7,5	96,5	10	20 274	1 825	47,2	8,6	13 036
Praha – východ	96 923	8,6	166	2,9	22 913	960	54,4	3,6	16 589
Praha – západ	83 812	7,4	143	2,5	15 079	596	61,3	3,4	15 854
Příbram	108 227	9,6	66,5	8,7	27 456	2 887	40,2	6,3	12 459
Rakovník	54 457	4,8	58,5	7,5	14 148	1 461	43,7	7,7	13 691
Středočeský kraj	1 129 627	100	102,6	6,8	294 969	19 282	47,9	5,7	15 113
Česká republika	10 292 933	-	130,5	8,9	3 119 548	160 835	32,7	-	

*) % vyjíždějících denně za prací, do školy a učení mimo obec trvalého pobytu z celkového počtu zaměstnanců, žáků studentů a učňů

zdroj: ČSÚ, KÚ Středočeského kraje (údaje za rok 2001)

Při porovnání dalších charakteristik lze usuzovat na řadu souvislostí a příčin. Středočeský kraj má nižší průměrné hodnoty nezaměstnanosti v porovnání s celorepublikovým průměrem. V regionu existuje poměrně vysoká dojíždka ekonomicky aktivního obyvatelstva za prací, žáků, učňů a studentů do škol mimo obec trvalého pobytu. Ve Středočeském kraji dojíždí téměř polovina pracujících, žáků studentů a učňů. V celé ČR tento ukazatel dosahuje necelé třetiny.

Sociální a technická infrastruktura venkova je považována v HRDP za stěžejní aspekt kyvadlové migrace. Vybavenost obcí zařízeními sociální a technické in, který úzce souvisí s ekonomickým potenciálem (nabídka pracovních příležitostí), přispívá ke stabilitě sídel a udržení generační kontinuity v území. Zařízení, která jsou zařazena mezi občanskou vybavenost², jsou na území ČR rozložena relativně rovnoměrně, avšak Středočeský kraj silně zaostává.

Diskuse

Na základě analýzy uvedených charakteristik byly okresy Středočeského kraje rozděleny do 3 skupin. Diference mezi jednotlivými skupinami se vztahují k zhodnocenému potenciálu sociálnímu a ekonomickému.

V první skupině jsou zastoupeny okresy s vyšším potenciálem představovaným – vyšším počtem obyvatel, nižší nezaměstnaností, vyšší mzdou, vyšším počtem ekonomických subjektů atd. Druhá skupina zahrnuje okresy středních nevyhraněných charakteristik. Do třetí skupiny byly zařazeny okresy s vyšší potencií obyvatel ke kyvadlové migraci způsobené jejich nedostatečným sociálně ekonomickým potenciálem.

1. skupina – Kladno, Mladá Boleslav, Praha – východ, Praha – západ;
2. skupina – Kolín, Mělník, Příbram;
3. skupina – Benešov, Beroun, Kutná Hora, Nymburk, Rakovník.

Závěr

Při posouzení výhod a nevýhod kyvadlové migrace ekonomicky aktivního obyvatelstva Středočeského kraje zejména do jiných krajů, resp. NUTS II (jednoznačně pražský), je třeba mít na zřeteli fakt, že tato část obyvatelstva tvoří svou prací hodnoty - příjmy v cílových regionech jejich migrace. I díky tomuto jevu se HDP Středočeského kraje pohybuje pod 75% úrovní HDP v EU a po vstupu do evropských struktur získá možnost čerpání podpory z evropských strukturálních fondů.

Pokud by došlo ve Středočeském kraji k velkému snížení mobility, tedy zvýšení pracovních příležitostí a s tím souvisejících strukturálních změn, domnívají se autoři, že by došlo k posílení hospodářského výkonu a k možné ztrátě podpor z fondů EU. To by vzhledem ke značné heterogenosti prostoru/prostředí Středočeského kraje mohlo znamenat výrazné oslabení oblastí s nižším potenciálem dalšího rozvoje.

Literatura

Program rozvoje územního obvodu Středočeského kraje. Praha: Krajský úřad Středočeského kraje, 2002.

Horizontální plán rozvoje venkova pro Českou republiku 2004-2006 (pracovní verze). Praha: MZE, 2002.

www.czso.cz

² školy, pošty, policejní stanice a zdravotnická zařízení

